

В.А. Гладуш

E-mail: viktor.gladush@i.ua

**ДО ПИТАННЯ КУЛЬТУРИ ВЗАЄМИН СУБ'ЄКТІВ
ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ ВНЗ**

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Згідно з словопедією поняття «відносини – стосунки – взаємини – відношення» вживається щодо людей, суспільства, колективу тощо. Це поняття виступає як складова частина багатьох суспільно-економічних термінологічних сполук з різними словами. Ми розглядаємо саме взаємини суб'єктів педагогічного процесу, тобто викладачів і студентів. Важливо добре розуміти, що саме взаємини значною мірою впливають на рівень працездатності суб'єктів, результативність і ефективність спільної діяльності, а також формування їхньої емоційної сфери, що і є складовою психічного здоров'я.

Для встановлення чи регулювання взаємин між певними категоріями людей в кожному цивілізованому суспільстві склалася цілісна система вимог, установок, правил, звичаїв, традицій тощо, які акумулюються в культуру. А вже надбання культурної спадщини передаються в процесі педагогічної діяльності. Тому, завданням педагогіки здоров'я є ефективне запровадження високої культури у взаємини між педагогами та студентами, як визначального фактору формування і розвитку позитивних емоцій.

Сьогодні перед науково-педагогічними працівниками стоїть просте питання – чи задовольняє рівень культури взаємин нас як ключових «фігур» серед суб'єктів педагогічного процесу. Будемо відвертими – не повною мірою. Адже повсякденно ми спостерігаємо такі негативні явища: запізнення на заняття; під час спілкування частенько вживаються матюки; допускається грубість з боку як студентів так і викладачів; у приміщеннях спостерігається неробочий шум; в аудиторіях після занять залишається купа сміття; у громадському транспорті студенти просто «висяють» на мобільних телефонах і цим створюють незручності людям, які повертаються з роботи втомлені тощо.

Причин як об'єктивних так і суб'єктивних не мало.

До об'єктивних – можна сміливо віднести розвиток нашого суспільства в цілому.

До суб'єктивних – реальний стан всієї системи навчально-виховної роботи. В Україні все дитяче населення охоплене освітою (дошкільною, шкільною, позашкільною). Утім, якщо підлітки кидають фантики із цукерок під ноги, не вітаються при зустрічі з сусідами, не пропонують літнім людям сидяче місце в транспорті – їх нічому не навчили. Тобто як батьки так і педагогічні працівники (в Україні їх майже 0,5 млн. осіб) працюють не зовсім ефективно.

Окрім цього, зараз важко зустріти молоду людину, яка б не закінчила ВНЗ. В Україні функціонує понад 325 вишів III-IV рівнів акредитації, які охоплюють навчально-виховним процесом переважно більшість юнаків та дівчат. А результат поки що не задовольняє потреб суспільства.

Висновок один – потрібно вносити суттєві корективи в навчально-виховний процес усіх освітніх закладів.

Основною формою діяльності, яка забезпечує виховання особистості студента, становлення його професіоналізму, є *різні види навчальних занять*. Тут відбувається виховний вплив на свідомість і волю студентів, з одного боку, через зміст навчального матеріалу, з іншого – через організацію студентів на навчальну працю і передусім через морально-духовний потенціал викладача. Організуючи навчальну діяльність, педагог має внутрішньо проектувати її на процес формування особистості з погляду завдань всебічного, гармонійного виховання: якою мірою навчальний матеріал сприятиме формуванню наукового світогляду студентів; яким чином спеціально організована пізнавальна діяльність студентів впливатиме на їх інтелектуальний розвиток, чи допоможе вона оволодінню методами самостійної пізнавальної праці; як виучуваний навчальний матеріал сприятиме становленню професіоналізму майбутнього фахівця; як впливатиме зміст навчального матеріалу на формування почуттів, переконань, естетичних смаків, морально-духовних цінностей та ін.

Чільне місце у системі виховання студентської молоді займають засоби виховання, надбання матеріальної і духовної культури (художня і наукова література, засоби масової інформації, предмети образотворчого мистецтва, кіно, театр), форми і види виховної роботи (збори, конференції, ігри, спортивна діяльність та ін.), які використовуються у процесі виховної роботи.

У системі роботи зі студентською молоддю важливе місце мають займати такі *засоби виховання*, як свята, вечори дозвілля, конкурси та ін. Організатори цих та подібних заходів повинні дбати про їх виховну доцільність, педагогічну спрямованість. Включення студентів у процес підготовки та проведення дозвільних, розважальних заходів – це також своєрідна школа виховання і становлення професіоналізму майбутніх учителів, соціальних працівників, інженерів, правознавців та ін. Важливо, щоб подібні заходи мали надійне морально-духовне й естетичне підґрунтя, базувалися на засадах загальнолюдської і національної культури. Українська культура багата своїми національними засобами виховного впливу, їх треба відроджувати і сміливо культивувати.

У вихованні немає дрібниць. Як писав А.С. Макаренко: «Виховує все: люди, речі, явища, але насамперед і найбільше – люди». Талановитий педагог наголошував, що виховання відбувається на кожному квадратному метрі педагогічної території, тому турбота про високу культуру оформлення й утримання навчальних приміщень закладу, території, гуртожитків – це важливий засіб виховання загальнолюдської і професійної культури майбутніх фахівців.

Виходячи з вищесказаного важливо усвідомити, що значною мірою на формування у студентів певних компонентів загальнолюдської і професійної культури впливає педагог своєю особистістю. «У вихованні, – писав К.Д. Ушинський, – все повинно базуватися на особі вихователя, тому що виховна сила виливається тільки з живого джерела людської особистості. Ніякі статuti і програми, ніякий штучний організм закладу, хоч би як хитро він був придуманий, не може замінити особистості в справі виховання».

До духовного капіталу педагога, який є живильним джерелом виховання студентів варто віднести такі компоненти: висока культура мислення, спілкування, мовлення, поведінки, зовнішності; жести; міміка; темп і ритм

роботи; володіння основами психотехніки; морально-духовні цінності; інтелігентність та багато іншого. І якщо колишній студент, зустрічаючись через багато років з педагогом, пригадує студентські роки і каже: «Я щиро дякую, що ви як педагог були в моєму житті, допомогли моєму становленню як людини», – це і є свідченням виховного впливу педагога на особистість. Хоча при цьому вихованець може й не пригадати нічого зі змісту навчального матеріалу тієї дисципліни, яку викладав педагог.

Отже, важливою умовою успішного виховання студента є особистість педагога, його загальна і педагогічна культура, душевні якості, гомілетична і деонтологічна здатність. Яскрава, позитивно зорієнтована особистість, висока моральність, доброчесність, порядність, справедливість, принциповість педагога набагато сильніше впливають на молоду людину, ніж будь-які вербальні настанови і вимоги.

Завдання викладача ВНЗ як вихователя полягає в розкритті перед студентом широкого спектра варіантів у прийнятті рішень, поведінці; у допомозі зорієнтуватися, який вибір є найкращим, найбільш доцільним, яка лінія поведінки відповідає суспільним нормам. А приймати рішення студент має самостійно, хоч вихователь і не повинен приховувати свого ставлення до оцінки цього рішення.

Зауважимо, що педагогіка співробітництва, партнерства тим і відрізняється від авторитарного, догматичного виховання, що в її основі лежить принцип прийняття людини такою, якою вона є, якою її створила природа. Не можна її ламати, нав'язувати алгоритм дій, стиль життя. Продуктивною є лише дружба, ненав'язлива, тактовна допомога у виробленні позитивного особистісного ставлення до світу, людей, спілкування і діяльності.

Культура спілкування педагогів зі студентами і колегами має бути зразком, школою для вихованців, спілкування має здійснюватися на високому рівні загальнолюдської і національної культури.

Уже сьогодні необхідно замислитись над вирішенням деяких проблем. Наприклад, нині активно впроваджуються нові технології навчання, зокрема дистанційна форма. У зв'язку з цим виникає низка проблем, які стосуються виховання. Звичайно, дистанційне навчання сприятиме зручному оволодінню великим пластом наукової інформації, але ж таке навчання втратить виховний потенціал.

Далі, значне місце в системі формування всебічно розвиненої особистості студента мають займати *позааудиторні форми виховання*: діяльність наукових гуртків, творчих студій, конференцій, дискусійних клубів, зустрічі з письменниками, художниками, акторами; екскурсії, походи та ін. Усі студенти на добровільних засадах мають бути охоплені різними формами і видами діяльності поза межами суто навчальної роботи, виходячи із необхідності задоволення їхніх індивідуальних потреб, які є джерелом формування мотивів діяльності особистості.

У процесі виховної роботи часто виникає проблема із засобами впливу, які негативно діють на особистість молодої людини: низькопробні фільми, телевізійні передачі, гірші зразки явищ масової культури, негідна поведінка окремих людей та ін. Ізолювати людину від такого негативного впливу практично неможливо.

Тому вихід вбачається в тому, щоб, по-перше, формувати у кожній особистості якомога раніше стійкі переконання в доцільності діяти відповідно до раціональних моральних норм, які б чинили опір, несприйняття негативних впливів; по-друге, стосовно конкретних негативних дій формувати критичне ставлення до них.

Таким чином, сьогодні у вищих навчальних закладах важливо створити такі умови для соціалізації, самостановлення, саморозвитку студента, за яких у нього б вироблялися позитивні, затребувані суспільством якості, риси, стани, здатності. Необхідно створювати таку атмосферу в студентському середовищі, так надавати ненав'язливу дружню допомогу, впливати на дії і психіку, щоб у студентів формувалися потрібні в першу чергу їм особистісні якості й властивості: об'єктивна самооцінка, вміння ладити з оточуючими, почуття відповідальності й обов'язку, порядність, свідоме ставлення до навчання, позитивні емоції тощо. У цілому це і є головним завданням педагогіки здоров'я. Якщо ж цього не робити, то студенти будуть задовольняти свої потреби за межами прийнятної культури, вдаючись до сурогатів, аморальних засобів.